

Julkisen velan kriisi ja uusi yhteisöllinen hallinta

Irlannin hallitus esitteli 24. marraskuuta julkisen talouden menojen leikkausten ja veronkorotusten paketin, joka tavoittelee ennätystä euroalueen maiden leikkausten sarjassa. Aiemmin Kreikka, Espanja ja Portugali ovat leikanneet julkisen sektorin työntekijöiden palkkoja ja sosiaalietuuksia rajusti. Molemmissa maissa on syntynyt laajoja yleislakkoja leikkauksia vastaan. Pienemmän julkisen talouden vajeen omaavien EU-maiden, ennen kaikkea Saksan mutta myös Suomen johtajat ja tiedotusvälineet ovat tehneet kriisistä moraalisen: vastuuttomasti tuhlailleet eteläeurooppalaiset saavat vihdoinkin oikeutetun opetuksen, ja ehtona sille, että heidän taloutensa voidaan pelastaa meidän verorahoillamme, on oltava vähintään vuosia kestävä paasto ja lihan kidutus. Irlannin hallituksen käyttöön ottama raippakuuri onkin Irlannin vahvan kristillisen tradition mukainen: vastineeksi EU:n ja IMF:n lupaamasta 80-85 miljardin euron tukipaketista Irlanti paikkaa budjettivajettaan 10 miljardin euron julkisten menojen leikkauksilla ja 5 miljardin euron veronkorotuksilla. Minimipalkkaa lasketaan 8.65 eurosta 7.65 euroon, julkisen sektorin palkkoja leikataan 10% ja palkkakuluja alennetaan 1.2. miljardilla eurolla. Sosiaaliturvaan kohdistetaan 3 miljardin euron leikkaukset. Juuri nämä moraalittomat, suorastaan säädyttömät ja ylettömät työvoimakulut ovat Irlannin talousministeri Brian Lenihanin mukaan "the key drivers of expenditure". Siksi juuri niihin on puututtava kovalla kädellä. Tässä leikkaukset näyttävät jatkavan uusliberaalin yhteiskuntapolitiikan linjaa: on painostettava, pakotettava ihmiset raatamaan talouskasvun ja pörssikurssien kohoamisen eteen vailla lepoa ja vailla armoa, vailla mitään palkintoa karsimalla kaikki mahdollisuudet palkkatyöstä tai finanssimarkkinoista riippumattomaan tuloon.

Moraalinen huoli työläisten pulskistumisesta on nykyisin tietysti levinnyt koskemaan koko euroalueen tulevaisuutta ja Euroopan talouspoliittisen projektin jatkoa. Euron romahtamista on pelätty jo pitkään, mikäli Kreikan julkisen talouden kriisi leviäisi isompiin euromaihin, ennen kaikkea Espanjaan. "Eurooppa voi kestää Irlannin romahduksen, ehkä jopa Portugalin, mutta ei Espanjan romahdusta. Siten Espanjan varsinainen puolustuslinja on itse asiassa tieto siitä, että se on liian iso romahtamaan ja että se muodostaa systeemisen riskin eurolle", totesi Pablo Vázquez, Fundación de Estudios de Economía Aplicada –instituutin ekonomisti NY Timesille (24.11.). Suuren julkisen talouden vajeen omaavien maiden, kuten Espanjan, Italian, Portugalin, Irlannin tai Kreikan valtionvelkakirjoihin sisältyviä riskejä vastaan ostettavien vakuuksien hinta sekä lainojen korot ovat kuitenkin kohonneet ennätyslukemiin myös Irlannille kohdistetun tukipaketin julkistamisen jälkeen.

Leikkauksiin perustuvan politiikan ongelma ei kuitenkaan koske ainoastaan sitä, leviääkö kriisi myös Espanjaan ja muuttuu siten mahdottomaksi hallita vaan myös sen keinot ovat itse asiassa perustavanlaatuisesti vääriä. Edes Irlannin hallituksen massiivinen leikkauspaketti ei nimittäin onnistunut pysäyttämään Irlannin valtionvelkakirjojen kurssin laskukierrettä. Paketista huolimatta Irlannin 10-vuoden valtion viitelainojen korot, jotka ovat kääntäen verrannollisia velkakirjojen hintoihin, nousivat 8.81 % ja ovat nyt korkeammalla kuin koskaan euron käyttöönoton jälkeen tammikuussa 1999.

Sosiaalietuuksien leikkaukset ja minimipalkkojen lasku eivät siis ole ainoastaan "yhteiskunnallisesti epäoikeudenmukaisia", niitä vastaan ei ole syytä hyökätä pelkästään tulonjaon tasolla vaan näitä toimia on kyettävä tarkastelemaan tuotannon organisoimisen tasolla. Leikkauksia vastaan on asettunut nimittäin jo mm. Financial Timesin vaikutusvaltainen talousjournalisti Martin Wolf, entinen kiivas uusliberaali, joka vuoden 2008 kriisin jälkeen on kääntynyt jonkinlaiseksi uuskeynesiläiseksi. 23. marraskuuta Wolf huomautti Financial Timesissa ("Ireland refutes the German perspective") etteivät leikkaukset kykene tarjoamaan

ulos pääsyä kriisistä, koska ne perustuvat väärään diagnoosiin kriisin syistä. Euroalueen mustiksi lampaiksi ja moraalittomiksi tuhlareiksi nimetyt Irlanti, Espanja ja Portugali eivät nimittäin kuuluneet lainkaan velkaantuneimpien euromaiden joukkoon ennen subprime-kriisiä. Päinvastoin erityisesti Irlanti ja Espanja olivat kaikkein vähiten velkaantuneita ja niiden velka oli ollut vuosia voimakkaassa laskussa. Vielä 2007 Irlannin valtionvelka oli vain 25 prosenttia BKT:sta, euromaiden alhaisimpia. Myös Espanjan valtionvelka oli ainoastaan 36 % BKT:sta, kun esimerkiksi säästävällä Saksalla se oli 65%. Irlanti ja Espanja velkaantuivat nopeasti finanssikriisin jälkeen, koska niiden oli otettava velkaa pelastaakseen ylivelkaantuneet yksityisen sektorin pankit. Wolfin mukaan syynä ei siis ollut julkinen vaan yksityinen ylivelkaantuminen. CEPS (Centre for European Policy Studies) – tutkimuslaitoksen tutkija Paul de Grauwe korostaa, että itse asiassa koko euroalueella julkinen velka laski vuosina 1999-2008, samalla kun kotitalouksien velat nousivat 50 prosentista 70 prosenttiin BKT:sta ja pankkivelan kokonaismäärä kasvoi vielä nopeammin, saavuttaen 250% BKT:sta vuonna 2008. Julkisen velan väheneminen ja yksityisen velkaantumisen kasvu olivat kaikkein voimakkaimpia juuri Irlannissa ja Espanjassa¹. Kriisin taustalla on siis yksityinen eikä julkinen ylikulutus ja se kertoo viime vuosikymmeninä tapahtuneeseen talouden finanssivetoistumiseen liittyvästä deficit spendingin yksityistämisestä: valtioiden sijaan kysynnän luomisesta huolehtivat yksilöt ottamalla velkaa.

Wolfin mukaan Irlannin kriisin opetus onkin, ettei Saksan propagoima perinteinen malli kriisin syistä pidä paikkaansa eivätkä siihen perustuvat kiristystoimet toimi. Wolf kysyy:

What, then, is this canonical perspective? It is that the core problems of the eurozone are those of fiscal incontinence and economic inflexibility and so the right solutions are fiscal discipline, structural reform and debt restructuring. Ireland, however, is not in difficulty because of fiscal failings, but because of financial excesses; Ireland has needed rescue, notwithstanding its astonishingly flexible economy; and an emphasis on restructuring of debt has, predictably, triggered a crisis.

Irlanti on siis jo työmarkkinoiden ja talouden joustavuudessa euroalueen "edistyneimpiä" eivätkä uudet kiristystoimet voi muuta kuin pahentaa kriisiä. Palkkojen ja hintojen lasku vain pahentaa kriisiä, koska se supistaa kysyntää, ellei sitä sitten paikata edelleen pahenevalla velkaantumiskierteellä. Tämä voi johtaa maasta toiseen siirtyvään "sarjalamaan" ja yhä uusien euromaiden velkakriiseihin.

Mikä Wolfin mainitsema Saksan malli sitten on? Saksa, joka on Kiinan jälkeen maailman toiseksi suurin vientimaa, on Kiinan tavoin perustanut taloutensa vientiin ja rajoittanut 1990-luvun lopulta lähtien julkisen talouden leikkauksilla ja palkkojen tiukalla sääntelyllä kotimaista kysyntää. Tähän asti EU:n sisällä on toiminut samanlainen malli kuin Kiinan ja Yhdysvaltojen välillä: Saksa on viennissään ollut riippuvainen EU:n periferia-maiden, kuten Itä-Euroopan ja Välimeren maiden kysynnästä, jonka ne ovat puolestaan rahoittaneet ottamalla velkaa saksalaisilta pankeilta. Absoluuttisesti laskien Saksalla on maailman toiseksi suurin vaihtotaseen ylijäämä Kiinan jälkeen, suhteellisesti se on jopa hieman Kiinaa suurempi (5% BKT:sta). Saksa on siis pumpannut vientilyijäämistään syntyvää ylimääräistä rahaa velaksi EU:n periferian maille, jotta ne voivat ostaa saksalaisia tuotteita, aivan kuten Kiina on tehnyt Yhdysvaltojen suhteen. Juuri "Kiimerikka"-akselin rakenteelliset ongelmat johtivat kuitenkin 2008 alkaneeseen talouskriisiin ja koko EU:n muuttaminen taloudeltaan ylijäämäiseksi, vientivetoiseksi "jätti-Saksaksi" aiheuttaisi maailmantaloudelle vakavia ongelmia. Kuten Philip Whyte huomauttaa, EU on yksinkertaisesti liian

¹ Paul De Grauwe, "A Mechanism of Self-Destruction of the Eurozone", CEPS Commentary 9.11.2010, <http://www.ceps.eu>

iso muuttumaan jätti-Saksaksi tai jätti-Kiinaksi (kokonaisuutena EU:n talous on kuitenkin BKT:ltaan edelleen yli kolme kertaa Kiinan kokoinen)². Whyte kirjoittaa:

The truth is that despite the extraordinary sacrifices that German workers have made for the past decade or more, the domestic economy remains chronically weak and in urgent need of reform. The massive trade and current-account surpluses that Germany generates are not reliable measures of economic prowess and speak of a country that has become structurally reliant on dis-saving abroad to grow at all. And turning the eurozone into a larger version of present-day Germany would have adverse consequences – not just for Germany itself, but also for Europe and the world economy.

Julkisen velan kriisin taustalla on siis viime kädessä subprime-lainoista liikkeelle lähtenyt finanssitalouden kriisi ja yksityinen ylivelkaantumisen. Kuten kaikkialla on viime vuosina korostettu, kriisin taustalla oli geopolitiittisesti nimenomaan Wolfin parhaan ”Saksan mallin” kaltainen Kiina-Amerikka –akseli, joka teki myös Yhdysvaltain keskuspankin yrityksistä rajoittaa yksityistä velkaantumista täysin tehottomia siinä vaiheessa, kun signaaleja asuntomarkkinoiden ylikuumenemisestä alkoi ilmetä. Kiinalaisten amerikkalaisille rahoitusmarkkinoille pumppaama edullinen raha piti nimittäin lainojen korkotason alhaalla siitäkin huolimatta, että FED yritti ohjauksorkoa nostamalla hillitä asuntolainamarkkinoita. Siksi olisikin moralismin, on kyse sitten velkaantuneiden irlantilaisien ja kreikkalaisten puukottamisesta yhä uudelleen selkään tai leikkausten epäoikeudenmukaisuuden marisemisesta, tarkasteltava mikä näiden leikkausten todellisena pyrkimyksenä kapitalistisen tuotannon uudelleenorganisoinnin tasolla on ja miksi nämä yritykset näyttävät epäonnistuvan, koska ne toistavat subprime-kriisin johtaneita mekanismeja.

Kriisi on tietysti kapitalistisen talouden uudelleenjärjestelyn tai schumpeterilaisittain ”luovan tuhon” momentti. Andrea Fumagalli mukaan sovereign debt –kriisin seurauksena tehdyt leikkaukset ja EU-maiden kilpailuttaminen toisiaan vastaan julkisten menojen leikkauksessa muodostavat pyrkimyksen luoda hyvinvoinnista ja sen markkinoistamisesta uusi finanssitalouden konventio vuonna 2008 romahtaneen asuntomarkkinapohjaisen konvention tilalle³. Fumagalli viittaa heterodoksisen taloustieteilijä Andre Orleanin tutkimuksiin finanssimarkkinoiden mimeettisestä, konventioon perustuvasta luonteesta⁴. Orleanin mukaan finanssimarkkinat eivät ole rationaalinen, täydelliseen informaatioon perustuva hintojen määrittämisen mekanismi, koska ne ovat yksinkertaisesti niin monimutkainen järjestelmä, ettei niiden toimintaa ole mahdollista ennustaa eikä kaikkea niihin liittyvää informaatiota prosessoida. Siksi finanssimarkkinoiden toimijoiden käytös on mimeettistä, se perustuu toisten toimijoiden käytöksen ennakkointiin: tuotteen arvo nousee, jos sitä ostetaan ja sitä ostetaan, jos uskotaan kaikkien muidenkin ostavan sitä. Finanssimarkkinoiden vakaat kaudet perustuvat siihen, että markkinat luovat kollektiivista mielipidettä ja konsensusta, konventioita joiden kautta markkinoistetaan erilaisia yhteiskunnan piirejä: vuosien 1991-92 laman jälkeen internet- tai New Economy –konventio, jonka puhkeaminen

² P. Whyte: ”Why Germany is Not a Model for Eurozone”, Centre for European Reform essays, www.cer.org.uk

³ ks. A. Fumagalli, ”Il potere della finanza: lezioni dalla Grecia e dall’Europa”, *economia e politica*, rivista online della *economia politica* sekä A. Fumagalli & S. Lucarelli, ”Introduzione. Dall’euforia al panico”, in A. Orlean, *Dall’euforia al panico. Pensare la crisi finanziaria e altri saggi*, Ombre Corte, 2010.

⁴ A. Orlean: *De l’euphorie à la panique. Penser la crise financière*, Editions Rue d’Ulm, 2009

johti 2000-2001 kriisiin. Sen jälkeen syntyi yhtäältä Aasian talouden kasvuun (sen jälkeen kun Kiina liittyi WTO:hon 2001) ja toisaalta kiinteistömarkkinoihin pohjautunut konventio, usko rajattomiin markkinoihin ja hintojen rajattomaan kasvuun näillä alueilla. Kun sijoittajien usko tähän romahti vuoden 2008 kriisissä, on finanssimarkkinoiden kasvuun etsitty uutta konventiota, joka nyt näyttäisi löytyvän spekuloinnista julkisen talouden taseella ja valtionvelkakirjoilla.

Welfare-konvention luominen ei kuitenkaan ole näyttänyt sujuvan kovin suotuisasti, kuten finanssimarkkinoiden reaktiot Irlannin hallituksen leikkauksiin osoittavat. Welfare-konvention luominen näyttääkin törmäävän välittömästi samoihin ongelmiin, jotka olivat asuntolainakonvention romahtamisen perusteena: ne osoittavat uusien tuotannon organisoinnin ja työvoiman hallinnan tekniikoiden ongelmiin. Siksi valtionvelan kriisiä olisikin analysoitava niiden näkökulmasta.

Mistä subprime-lainoista johdettujen arvopaperien markkinoista liikkeelle lähtenyt finanssitalouden kriisi sitten kertoo? Finanssitalouden kokonaisvaltaisesta merkityksestä nykypitalismille on lukuisia osoituksia ja toisin kuin aiemmissa kapitalismin finanssivetoistumisen sykleissä, nykyisessä finanssivetoistumisessa on ollut kyse suoraan tuotannon uudelleen organisoinnista. Jo pelkästään se määrällinen seikka, että nykyisin merkittävä osa kotitalouksien säästöistä on yksityisten eläkerahastojen kautta finanssimarkkinoilla ja yhä suurempi osa ”epäsuorasta palkasta” tulee nykyisin pikemmin finanssiperäisistä tuloista kuin valtion tulonsiirroista (varsinkin Yhdysvalloissa) kertoo siitä, että finanssimarkkinat läpäisevät koko talouden eivätkä ole ”reaalitaloudesta” erillinen sfääri.

Eläkesäästämisen lisäksi finanssimarkkinoiden piiriin arvopaperistamisen kautta viedystä asuntolainasta onkin tullut keskeinen elävän työn hallinnan keino ja eri OECD-maiden hallitukset Clintonista ja Bushista Lipposeen ja Vanhaseen ovat politiikassaan voimakkaasti suosineet velkavetoista omistusasumista. Tämän politiikan tarkoituksena on ollut työntekijän elämän sitominen finanssimarkkinoihin, korkotason heilahteluihin: jos vaadit lisää palkkaa, tulee inflaatoriski ja korot nousevat. Omistusasumisen ohjenuorana onkin toiminut erään amerikkalaisen 1970-luvun poliitikon ohje: ”I believe that no man who owns his own house and lot can become a communist. He has too much to do.” Asuntolainojen kautta on finanssitalouden kohtaloihin ja palkkatyön ”turpeeseen” sidottu jopa laittomia siirtolaisia, jotka Yhdysvalloissa ovat kasvavassa määrin ostaneet omistusasuntoja velkarahalla⁵. Velkaantumista tuki matalan korkotason politiikka, jota Fed ei, kuten mainitsin pystynyt yrityksistään huolimatta kääntämään, koska Kiinan ja muiden vientimaiden sijoitukset lisäsivät tarjolla olevan rahan määrää ja pitivät korkotason matalana.

1970-luvulta lähtien finanssivetoistuminen, säästöjen ja asuntolainojen vieminen finanssimarkkinoille siis ollut pyrkimys ylittää työntekijän elämän ja työsuorituksen välinen ero sekä sovittaa työvoiman ja pääoman välinen antagonismi sitomalla työntekijän toimeentulo välittömästi yrityksen kohtaloon. Tämä näkyy tietysti erilaisten optio- ja tulospalkkausjärjestelmien muodossa, mutta ei rajoitu pelkkään työhön ja työstä peräisin olevaan tuloon vaan asuntovelan ja eläkesäästämisen kautta se tunkeutuu työntekijän koko elämään. Christian Marazzin sanoin

⁵ ”Illegal immigrants are good risks, lenders find”, Charlotte Observer, 13.6.2008

työntekijä pakotetaan ”ostamaan tulevaisuutta nykyisen elämänsä hinnalla” ja hänen nykyistä sekä tulevaa toimeentuloaan ikään kuin kilpailutetaan toisiaan vastaan⁶.

Finanssivetoistumisen keskeinen vaikutus on ollut luoton ja ylijäämäkulutuksen, deficit spendingin yksityistäminen. Kapitalistinen talous on aina vaatinut ylijäämäkulutusta, luottorahan luomista kasvavan tuotannon realisointiin: raha syntyy luottona, joka myönnetään yrittäjälle, jonka on velkansa maksaakseen kyettävä realisoimaan velaksi ottamallaan rahalla tekemänsä investoinnit. Kuten Michel Aglietta sanoo eräessä haastattelussaan, rahan arvo on siis ensin yksityisten toimijoiden imaginaarinen projektio, joka siirtyy yleiselle tasolle luotonhaun myötä⁷. Eli yhteiskunta lainaa yksityiselle toimijalle jotain, jonka vastineeksi hänen oletetaan tuottavan jotain, ja arvon pätevyuden ratkaisee se onnistuuko hän realisoimana tämän tuotannon ja sen arvon myymällä sen. Se, onnistuuko yhteiskunnallinen validointi vai ei, riippuu olennaisesti monetaarisen järjestelmän (rahapolitiikan) luonteesta ja tiukkuuden asteesta. Yksilöllisten toimintojen yhteiskunnallinen validointi riippuu siis siitä mitkä velan maksuehdot ovat. Inflaatio on itse asiassa tilanne, jossa yksityiset toimijat kykenevät vaikuttamaan yhteiskunnallisiin rahan luomisen mekanismeihin niin että velka uusitaan helposti, jolloin itse rahan legitiimisyys voi kyseenalaistua. Jos taas rahapolitiikka on tiukkaa, epäonnistuminen markkinoilla kaatuu yksittäisten toimijoiden niskaan konkurssina ja henkilökohtaisina romahduksina.

Fordismin aikana ylijäämäkulutuksen organisoinnista huolehti valtio, se ikään kuin otti kantaakseen lisäarvon realisointiin liittyvät riskit, piti huolta kulutuskyvyn eli kysynnän luomisesta tulonjakomekanismeista ja palkkatason sääntelyn avulla. 1970-luvulta alkaen tämä rahan luomisen mekanismi on kuitenkin yksityistetty ja luotosta on tullut kunkin oma asia. Tämä osuu yhteen Michel Foucaultin kuvaaman uusliberaalin pyrkimyksen kanssa: jokaisesta on tehtävä oman itsensä yrittäjä, joka ei enää saa palkkaa tietyltä ajalta tai määrätystä suorituksista vaan jolle tulo on tuottoa itsensä tai omaan inhimilliseen pääomana tekemistään investoinneista⁸.

Työntekijän on siis ryhdyttävä eräänlaiseksi riskisijoittajaksi, *venture capitalistiksi*, joka hoitaa velkarahalla oman uusintamisensa (koulutuksen, terveyden, eläkkeen ja lastenhoidon jne.) ja pyrkii maksamaan velkansa takaisin pääomastaan saamallaan tuotoilla. Lienee selvää, etteivät oman itsensä mikroyrittäjälle luoton ehdot ole kuitenkaan niin edullisia kuin globaalille suuryritykselle, joka tässä mekanismeissa ottaa elämän koronkiskurin roolin: ulkoistaa tuotannon metropolin mikroyritysten verkostoihin ja kerää tuottoja finanssisektorilla pienten eläkesäästäjien ja kotinsa menettävien mustien työläisten kustannuksella (juuri tästä kertoo se, että nykyisin myös ns. perinteisten teollisuusyritysten kuten autofirmat voitoista yhä suurempi osa tulee finanssisektorilta varsinaisen tuotannon sijaan.) Tietotyön keskeisimmän altaan, Silicon Valleyn toimintalogiikka kuvaa tätä hyvin: nuori tietotyöläinen Suomesta, Kiinasta, Intiasta, Meksikosta tai Teksasista hankkii koulutuksensa velaksi, värväytyy harjoitteluun tai matkustaa lainarahalla Piilaaksoon etsimään onnea, rikastumaan tekemällä innovaatiolla (on kyse sitten

⁶ ks. Christian Marazzi: *Finanza bruciata*, Edizioni Casagrande, 2009.

⁷ Michel Aglietta, ”De ”Regulation des crises du capitalisme” à la ”Violence de la monnaie” et au delà. Entretien réalisé par Toni Negri, Fadela, Sebal, Carlo Vercellone”, *Multitudes-verkkolehti*, 1994, <http://multitudes.samizdat.net/De-Regulation-des-crisis-du>

⁸ M. Foucault: *Naissance de la biopolitique. Cours au Collège de France, 1978-79*, Gallimard.

uudesta kännykkäpelistä tai mistä tahansa). Piilaakson cocktail-kutsuilla häntä vaanivat ns. pedofiilit tai namusedät, rikkaat sijoittajat, joiden bisnesidea on käyttää epätoivoista, mutta luovaa nuorta hyväkseen, antaa ”starttiraha” yritykselle ja saada tuotot, kun yritys viedään pörssiin, samalla kun nuori tietotyöläinen saa osakseen jonkin murusen sijoittajan keräämistä miljardeista.

Subprime-järjestelmä oli pyrkimys laajentaa tämä koko yhteiskunnan tasolle ja ikään kuin ottaa käyttöön koko yhteiskunnan tuotantokapasiteetti maksimaalisesti ”täysvelkaantumisen” kautta samaan tapaan kuin fordistisen ”täystyöllisyyden oloissa”: uuttaa lisäarvoa työvoiman ”paljaasta elämästä”, siis kenen tahansa, köyhimmänkin losangelesilaisen mustan työläisen elämästä ja tulevaisuuden toiveista. Siinä vaikuttivat oman kodin omistamisen lisäksi tietenkin rikastumisen haave, koska fordismin aikana OECD-maiden työläiset usein pystyivätkin saavuttamaan varallisuutta juuri velaksi ostetun asunnon avulla, kun asuntojen hinnat kohosivat vakaasti vuosikymmeniä ja inflaatio itse asiassa jopa jatkuvasti pienensi velan reaaliarvoa. Tämän velkatalouden kriisi on kuitenkin osoittanut, miten hauras ja lopulta toimimaton keino velka on työvoiman hallinnassa.

Mikäli velka ja yrittäjäyys siis olivat keinoja ottaa tuotannon käyttöön työntekijän koko elämä, henkilökohtainen sitoutuminen, yleiset kyvyt kuten kommunikaatio ja ajattelu ja saada hänet siten tuottamaan ”innovaatioita”, ne ovat olleet keinoja vastata tietotalouden tai ns. Creative Economy keskeiseen haasteeseen. Alan management-kirjallisuuden alati toistama teema on, että innovaatiota, kulttuuria tai luovuutta ei voi tuottaa käskystä, vastaamalla odotukseen tai toimimalla ”työnantajan valvonnassa ja alaisuudessa” (kuten esimerkiksi Suomen lainsäädäntö edelleen määrittelee työsuhteen). Luova talous vaatii työläiseltään jotain yllättävää, ennakoimatonta, se vaatii eron ilmaisemista tuotantoprosessissa, tekemistä toisin. Juuri siksi luovalle taloudelle niin keskeiseksi on tullut heterogeenisten ympäristöjen (R. Floridan Creative Cities) tuottaminen, koska jos tuotantoprosessiin ei voida puuttua liian suoraan, jotta ei tapeta luovuutta, on työntekijään pyrittävä vaikuttamaan hänen elinympäristönsä kautta ja koko elämän olosuhteiden tai asenteiden kautta.

Toisaalta kielellinen tuotanto on luonteeltaan välittömästi kollektiivista, dialogista tai polyfonista, se edellyttää yleistä älyä ja osallisuutta verkostoihin. Tämä näkyy hyvin innovaatioiden tutkimuksessa, jossa schumpeterilaisen yksilöllisen yrittäjäsankarin on korvannut ”innovaatioiden demokratisointi”, käyttäjälähtöiset innovaatiot⁹, joiden kautta voidaan myös vastata ikään kuin etukäteen ongelmaan tuotteen realisoitavuudesta: kun käyttäjä itse suunnittelee tuotteen, jonka yritys sitten myy hänelle, voi tuotteen markkinoitavuudesta näyttöä jo etukäteen.

1990-luvun lopun uudessa taloudessa työntekijän elämän, sitoutumisen ja verkostojen eli general intellectin haltuunottamisen ja markkinoille tuomisen välineenä toimivat Kalifornian start up-yritykset ja nimenomaan suora jokaisen yrittäjäksi muuttaminen, mutta tämä ratkaisu osoittautui globaalille pääomalle liian kalliiksi, koska general intellectin mikroyrittäjät kykenivät kaappaamaan itselleen jatkuvasti kasvavan osuuden finanssimarkkinoiden tuotoista. 1990-luvun lopulla yli 70 % yritysten voitoista meni työntekijöiden taskuihin, mikä ei osakkeenomistajille tietenkään sopinut. 2000-luvun alun new economyn kriisi muodostikin käännekohtan, jossa älyllinen työvoima laitettiin kuriin ja suuryritykset saivat revanssin. Alkoi tietotyön ulkoistaminen esimerkiksi Intiaan

⁹ Tämä on keskeisenä sisältönä MIT:n Innovation Labin johtajan Eric von Hippelin kirjassa *Democratizing Innovation* (MIT Press, 2005), joka on nykyisin yksi innovaatioiden tutkimuksen perusteoksia.

ja Kiinaan, jolloin myös tietotyön markkinat alkoivat entistä voimakkaammin prekarisoitua. Työntekijöiden tulonmuodostuksessa ja kysynnän luomisessa alkoi entistä voimakkaammin korostua finanssimarkkinoille arvopaperistamisen kautta viety velka. Kun velkaa otettiin esimerkiksi asuntoon, jonka arvo sitten kiinteistökuplan aikana kohosi valtavasti, voitiin velaksi ostettua omaisuutta vastaan ottaa lisää velkaa (ns. remortgaging), mikä mahdollisti kysynnän jatkuvan kasvun.

1970-luvun lopulta lähtien, mutta entistä selkeämmin viimeisen 10 vuoden aikana velka on siis toiminut vipuna, jonka avulla työntekijä on eristettynä yksilönä voinut investoida omaan pääomaansa, huolehtia uusintamisestaan ja toimia ”oman itsensä yrittäjänä” ennen kaikkea velkaantuissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, joissa korkotaso on ollut matala. Globaalin talouden ja geopoliittikan tasolla tämä on tarkoittanut, että vientimaissa kuten Kiinassa ja Saksassa tulot ovat pysyneet matalina ja uusien riski-investointien tekeminen tuotekehittelyyn on ollut entistä vaikeampaa¹⁰. Saksassa kehitys alkoi euron käyttöönoton myötä ja 2000-luvun kuluessa kotitalouksien säästämisaste on kohonnut selkeästi EU:n keskitason yläpuolelle. Tähän ovat johtaneet tulevia tuloja koskeva epävarmuus, asuntojen hintojen lasku ja saksalaisten varallisuuden arvon lasku 2001-2003 kriisin aikana, johon Saksassa ei samalla tavoin kuin Yhdysvalloissa vastattu erittäin löysällä velkapoliitikalla. Kiinassa keskeinen käänne tapahtui 1990-luvun lopun Aasian kriisin jälkeen, jolloin Kiina ryhtyi järjestelmällisesti vähentämään valtionvelkaansa sekä pitämään palkkatasoa kurissa, kasvattamaan vientiä ja sijoittamaan rahaa Yhdysvaltojen markkinoille kulutuskysynnän luomiseksi omille tuotteilleen. Kiinalaiset kuluttavatkin suhteellisesti poikkeuksellisen vähän: Kiinassa kulutus vastaa vain noin 35% BKT:sta, mikä on puolet Yhdysvaltojen tasosta ja selkeästi matalampi kuin useimmissa Aasian maissa (sekä selkeästi matalampi kuin Kiinassa vielä 1980-luvulla)¹¹. Syynä ovat Kiinan tiukka luottopoliittika, renminbin heikosta kurssista johtuva tuontitavaroiden kalleus, palkkatason mataluus sekä julkisten palveluiden ja sosiaaliturvan heikkous, joiden vuoksi kiinalaisten on pakko säästää pahan päivän varalle niin paljon kuin kykenevät. Kotitaloudet säästävätkin Kiinassa neljänneksen vuosituloistaan. Tämä vähentää kotimaista kysyntää niin paljon, että myös Kiinan hallitus on havainnut ongelman ja pyrkii nyt laajentamaan terveysvakuutuksen koskemaan 90% väestöstä vuoden 2011 aikana. Keskeisin syy on tietenkin palkkatason mataluus (palkkojen osuus BKT:sta on myös 2000-luvun aikana laskenut). Ennen Kiinan matalan palkkatason ja kiinalaisten low-cost –tuotteiden saatavuuden on arvioitu kasvattaneen amerikkalaisten työntekijöiden ostovoimaa 1000 dollarilla vuodessa. Samalla Kiinan on ollut pakko tukea keinotekoisesti dollarin arvoa suhteessa renminbiin, jotta sen omien dollarisijoitusten arvo ei laskisi. Tuloksena Saksa ja Kiina ovat jääneet jälkeen inhimilliseen pääomaan tai luovaan talouteen kohdistuvissa investoinneissa ja niiden asema globaalissa tuotantoketjussa on keskittynyt vähemmän lisäarvoa tuottaviin sektoreihin. Esimerkiksi Saksassa investointien osuus BKT:sta laski vuosina 2000-2005, kohosi hieman 2006-2008, mutta oli vuonna 2008 edelleen 19%, reilusti EU:n keskitason (22%) alapuolella. Saksalaisten moralistinen mehustelu omalla säästäväisyydellään ja katkeruus välimerellistä tuhlailua kohtaan onkin käänköpuoli juuri asketismille ja uhrauksille, johon protestanttiset saksalaiset on pakotettu viennin kilpailukyvyyn nimissä. Uuden finanssikonvention ja hyvinvointirakenteiden purkamisen keskeinen keino onkin peluuttaa eri EU-maita ja niiden kansalaisia toisiaan vastaan, oikeuttaa yleisen mielipiteen

¹⁰ Philip Whyte kirjoittaa: “If German competitiveness reflects anything, it is the heroic discipline of the country’s workers, not the world-beating efficiency of its economy. Pay restraint in Germany since the introduction of the euro has been quite exceptional. In real terms, German wages are barely higher now than when the euro was launched in 1999. With pay settlements systematically undershooting the rate of productivity growth, real unit labour costs (wages adjusted for productivity) fell consistently between 2001 and 2007. The result has been a marked decline in Germany’s real effective exchange rate (its exchange rate against a basket of currencies, adjusted for the effects of inflation). The decline in its real effective exchange rate has been a central factor behind Germany’s rising share of world exports.”

¹¹ James Surowiecki, “The Frugal Republic”, The New Yorker, 7.12.2009.

tasolla eräänlainen kaunaisen uhrimielen race to the bottom, jossa ainoastaan se, joka on valmis mihin tahansa millä tahansa palkalla voi saada velkakirjojensa kurssin nousuun ja sitä kautta saavuttaa jonkinlaisen ”heikon signaalin” Jumalan armosta, kuten Weberin kuvaamat protestantit.

Prosessissa tulee hyvin näkyviin myös kansallisen ja globaalien talouden suhde kapitalismin imperiaalisen rakenteen sisällä. Koska kansallisvaltioiden rahapolitiikka on viime kädessä sidottu globaaleihin finanssimarkkinoihin, niiden keinot taloutensa hallitsemiseksi rajoittuvat sisäiseen devalvaatioon, siis palkkojen tai julkisen talouden menojen leikkaamiseen. Yleisesti ottaen kansallisvaltioilla on siis keinot kontrolloida työvoimaa, rajoittaa rahan saatavuutta, mutta varsinkin EU:n sisällä niillä ei ole mahdollisuuksia kysynnän lisäämiseen, sellaisiin talouspolitiikan muotoihin, jotka helpottaisivat työvoiman asemaa. EU:n asema on hyvä esimerkki, sillä sen yhteinen rahapolitiikka estää jäsenvaltioita käyttämästä niitä mahdollisuuksia konkurssiin joutumisen estämiseen, joita suvereenilla valtiolla olisi: siis joko keskuspankin mahdollisuus luoda rahaa tai laskea valuutan arvoa. Siksi niiden ainoat vaihtoehdot ovat joko julkisen talouden kiristys tai rahaliiton jättäminen. Euroalueen kriisin perimmäinen syy onkin se, kuten niin monet analyytikot ovat viime viikkoina korostaneet, että sillä ei ole yhteistä veropolitiikkaa tai yhteistä budjettia, mutta kuitenkin yhteinen valuutta. Gavyn Davies, Fulcrum Asset Managementin johtaja ja entinen Goldman Sachsin ekonomisti sekä Britannian hallituksen neuvonantaja kirjoittaa Financial Timesissa 30.11. (”Sovereign debt is not really sovereign”) Euroopan unionin poliittisen rakenteen ongelmista:

In consequence, the financially strong member states have limited themselves to making loans - loans which are at preferential interest rates, but which otherwise involve no fiscal transfer and which eventually have to be paid back in full. This may solve a liquidity crisis, but will not handle a solvency crisis, any more than the solvency crisis of the global banking sector was solved by liquidity injections in 2008. The analogy in 2010 is that the peripheral countries of Europe may need a capital injection, as did the banks two years ago.

Näin EU ei, varsinkaan vallitsevassa poliittisessä tilanteessa, jossa Saksan hallitus tai perustuslakituomioistuimien eivät salli minkäänlaisia suoraa rahansiirtoja pulassa oleviin EU-maihin, antaa niille rahaa ainoastaan velaksi, mikä vain pahentaa niiden tilannetta. Esimerkiksi Irlanti joutuu maksamaan velastaan EU-maille 5.8 prosentin korkoa, joka Paul de Grauwen mukaan on ”rangaistusluonteinen”. Se vähentää lainoittajien luottamusta Irlantiin ja vain lisää sen julkisen talouden taakkaa. Sellainen rahan syöttäminen kuin subprime-kriisin yhteydessä tehtiin yksityiselle pankkisektorille, ei siis julkisiin talouksiin ole nykyrakenteiden kehityksessä mahdollista. Ekonomistit ovatkin korostaneet, että rahaliiton pelastaminen edellyttäisi uusia euroopanlaajuisia talouspoliittisia keinoja: joko EU:n yhteisen vakuusrahaston merkittävää laajentamista, euromaiden yhteisiä velkakirjoja tai keskuspankin harjoittamaa rahan luomista (ns. quantitative easing)¹². Tilanne ei kuitenkaan ole täysin erilainen myöskään Yhdysvaltojen tai Kiinan kohdalla, sillä niiden tapauksessa kansallisen rahapolitiikan mahdollisuudet ovat tiukasti globaalien finanssimarkkinoiden sääntelemiä, minkä esimerkiksi FEDin epäonnistuminen finanssikriisin hillitsemisessä osoittaa hyvin.

Vientimaihin ja velkaantuviin kuluttajamaihin jakautuneen globaalitalouden ”kauhun tasapaino” on osoittautunut vuodesta 2007 jatkuneen kriisin myötä hyvin hauraaksi ja tarve toisenlaisen järjestelmän luomiseksi onkin noussut esiin. Yhdysvallat vaatii jatkuvasti Kiinaa lopettamaan valuuttansa arvon

¹² ”Contagion May Force EU to Add New Tools to Fight Crisis”, Business Week, 1.12.2010

keinotekoisena matalalla pitämisen dollariin nähden, jotta Yhdysvaltojen vientiteollisuus ei kärsisi vahvan dollarin aiheuttamasta kilpailuhaitasta. Samalla Kiina on pyrkinyt siirtämään investointejaan osin esimerkiksi Brasiliaan, Afrikkaan ja muihin kehittyneisiin maihin sekä yhdessä Brasilian tehnyt ehdotuksen dollarin korvaamisesta kansainvälisellä reservivaluutalla, joka on riippumaton kansallisista valuutoista¹³. Samalla Kiina on pyrkinyt kehittämään esimerkiksi omaa ”luovaa taloutta”¹⁴, investoimaan koulutukseen ja tuotekehittelyyn (R&D) ja vuoden 2010 aikana ryhtynyt antamaan tilaa palkkatason nousulle vähentämällä työtaisteluihin kohdistuvaa repressiota. Itse asiassa ainoastaan Kiinan työläisten palkkataistelut ovat näyttäneet tarjoavan mahdollisuuksia muuttaa geopoliittista tasapainoa ja luoda uudenlaisia kysynnän rakenteita. On arvioitu, että 20 % kulutuksen lisääntyminen Kiinassa tarkoittaisi 25 miljardin dollarin lisäkysyntää amerikkalaisen vientiteollisuuden tuotteille ja loisi siten Yhdysvalloissa 200 000 uutta työpaikkaa.

Velkamekanismin epäonnistumisen jälkeen näyttää painopiste siirtyvän taas siihen, että velkakulutuksen porkkanan lisäksi on tarjottava itsenäisen toimeentulon mahdollisuuksien rajoittamisen keppiä: jokainen yksinkertaisesti pakotetaan ottamaan vastuu omasta toimeentulostaan ja samalla vielä kansantalouden kehityksestä. Welfare-finanssikonvention hieman takeltelevassa luomisprosessissa näyttää samalla hahmottuvan jonkinlainen uusi hallinnan keinovalikoima, joka sisältää uusliberaalit keinot kannustaa oman itsensä yrittäjyyteen, mutta pyrkii ratkaisemaan sen puutteita ja itse asiassa täydellistämään sitä. Talouspoliittisesta näkökulmasta tämä on tietenkin nurinkurista: julkisten menojen leikkaukset on kompensoitu yksityisellä ylijäämäkulutuksella, minkä ongelmiin lääkkeeksi tarjotaan julkisten menojen leikkausta. Tämä ristiriita kertoo kuitenkin elävän työn hallinnan ongelmista kognitiivisessa kapitalismissa tai ”luovassa taloudessa”. Kuten sanoin, finanssivetoistumisen taustalla oli pyrkimys hallita niitä luovuuden tai älyllisen tuotannon prosesseja, joita palkkatyö ei kyennyt ottamaan haltuun ja joiden vuoksi oli päästävä käsiksi työntekijän koko elämään, aivoihin ja ruumiiseen, haluihin, toiveisiin ja ideoihin. Velka ja velalliseksi tekeminen ei nykymuodossaan kuitenkaan ole toiminut kovinkaan hyvin ja ongelma näyttää viime kädessä edelleen pitkälti samalla kuin palkkatyön kohdalla: alistettu elämä ei kykene itsenäiseen työhön tai uuden luomiseen.

Velkavetoisen kulutuksen jälkeen näyttää syntyvässä olevan jonkinlainen uusi ”yhteisöllisyydellä” alistaminen: siis vaatimus siitä, että jokaisen on vastuuttoman kuluttamisen sijaan kannettava vastuunsa kansantalouden, euroalueen ja yritysten kilpailukykyyn tulevaisuudesta voimatta ostaa edes uutta iPhonea velaksi, ellei pääse luovan talouden huippuosaajaksi, joka on tehnyt itsestään arvonlisäyksen ”kokonaistaideteoksen” ja saavuttanut koko elämänsä uhraamalla asemansa prekaarin työvoiman hierarkian huipulla. Ensi silmäyksellä näyttäisi että tämä on jollakin tavoin vastakkaista uusliberalismille: keynesiläisyys, valtion investoinnit ja kollektiivinen vastuu. Saksan liittokansleri Angela Merkel julisti 24.11. Bundestagille pitämässään puheessa poliitikoilta rohkeutta laittaa rahan ansaitsijat kantamaan osansa talouden riskeistä. ”Tässä on kyse politiikan ensisijaisuudesta, tässä on kyse markkinoiden rajoista”, Merkel julisti.

¹³ ”China and Brazil: Dump the Dollar”, Business Week, 19.5.2009.

¹⁴ ks. Andrew Ross, ”China’s Next Cultural Revolution”, in *Nice Work if You Can Get It. Life and Labor in Precarious Times*, NYU Press, 2009.

Merkelin vastuullistamisen politiikassa on itse asiassa ymmärtääkseni kuitenkin kyse juuri siitä, mitä Foucaultin analysoimat liberaalit kutsuivat ”yhteiskuntapolitiikaksi” tai ”elämänpolitiikaksi”¹⁵. Länsi-Saksan politiikassa merkittävää osaa näytelleet saksalaiset ordoliberalit, Chicagon koulukunnan edeltäjät, nimittäin kehittivät edelleen klassisen liberalismiin ongelmaa politiikan ja talouden suhteesta. Liberaalin hallinnan keskeinen ongelma on siinä, että poliittisen subjektin (oikeussubjektin) ja modernin politiikan tilan sekä taloudellisen tilan ja taloudellisen subjektin (omaa intressiään maksimoivan subjektin välillä) on perustavanlaatuinen ristiriita. Oikeussubjektin suhde yhteiskuntaan yksilön yllä olevana kokonaisuutena on täysin toisenlainen kuin taloudellisen subjektin: oikeussubjekti muodostaa yhteiskuntaruumiin luovuttamalla oikeutensa suvereenille, kun taas homo oeconomicus liittyy yhteen markkinoiden välityksellä, nimenomaan ajamalla omaa luovuttamatonta intressiään. Näiden yhteensovittamiseksi tarvitaan kolmas alue, ”kansalaisyhteiskunta” tai talouden ja politiikan ulkopuolelta tuleva hallinnan teknologia, jonka liberaali kapitalismi perii kristinuskolta ”paimenvallan” ja sielujen ohjaamisen muodossa.

Toisin sanoen läpeensä kapitalistisen talouden, uusliberaalien markkinoiden olemassaolo edellyttää aina ”esiyhteiskunnallista” sosiaalista sidettä, Adam Smithin moraalisia sentimenttejä, tai kuten nykyään sanottaisiin ”yhteisöllisyyttä”. Niin saksalaisten ordoliberalien kuin amerikkalaisten uusliberaalien ajattelussa markkinoiden aluetta yhteiskunnassa laajentavan yhteiskuntapolitiikan kautta voidaan myös palauttaa kunniaan perinteiset arvot, perheen ja paikallisyhteisöjen merkitys. ”Kylmien arvojen” markkinat voivat pysyä koossa vain mikäli ihmiset sitoutuvat puhaltamaan yhteen hiileen, sillä kuten Foucault korostaa, markkinat eivät uusliberaaleille ole vaihdon tila vaan ne ovat kilpailun tila. Uusliberaalin talouspolitiikan myötä tämä on 1970-luvun lopulta lähtien merkinnyt keskeisesti valtioiden, alueiden ja metropolien välistä kilpailua investoinneista joko alentamalla tuotantokustannuksia tai tarjoamalla erityisen tuottavaa työvoimaa. Valtioiden talouspolitiikan tasolla tämä on merkinnyt ns. kilpailevan disinflaation politiikkaa. Markkinoissa ei siis ole kyse vaihdosta, mahdollisuudesta saavuttaa rahan avulla itsenäisyyttä ja vapautta suhteessa yhteisöllisiin paineisiin¹⁶: kapitalistisilla markkinoilla raha ei toimi deterritorialisoituna maksuvälineenä, paon ja vapauden välineenä vaan sen on muututtava pääomaksi ja nykyisin rahan pääomaksi muuttuminen edellyttää, että ihmisten pääsyä rahan on kontrolloitava juuri ”yhteisöllisyyden” ja moraalin kautta, aivan samalla tavoin kuin yhteisön on pidettävä huolta pahoinvoivista nuorista miehistä, jottei heistä tulisi uusia kouluampujia. Työläisellä ei saa olla pääoman komennossa tehtävästä työstä riippumatonta pääsyä rahatuloon vaan jokaisen on jatkuvasti todistettava, että on pilannut elämänsä loputtomalla työnteolla.

¹⁵ ks. Foucault, *Naissance de la biopolitique*.

¹⁶ Roland Barthes analysoi kirjassaan *S/Z* hyvin sitä, miten raha poikkeaa esikapitalistisista sosiaalisen siteen muodoista: rahan alkuperällä ei ole mitään merkitystä, kun sinulla on rahaa, voit ostaa mitä tahansa, eikä ketään kiinnostaa mistä se on saatu. Siteen rahan alkuperä on puhdas negaatio, tyhjiys ja tämä tyhjiys perustaa rahan luonteen vapauden välineenä. Barthesin analysoimassa Balzacin novellissa ”Sarrasine” mysteerinen Lantyn perhe, jonka varallisuuden alkuperästä kenelläkään ei ole tietoa, kertoo juuri tästä.

Velka, velan myöntämisen yhteydessä tehtävät ”tarkistukset” maksukyvyistä ja maksuvalmiudesta kaikilla elämän alueilla ovat tietenkin yksi muoto, mutta kun nämä tarkistukset näyttävät subprime-lainojen ja proletariaatin kohdalla epäonnistuneen, on luotava toisenlaisia rahan pääsyn kontrollin keinoja. Tarvitaan siis välitöntä ja suoraa moraalista kontrollia, painostusta, yhteisöllistä painetta ja sen vahtimista, oletko kantanut kortesi kansantalouden kilpailukyvyyn kekkoon. Näin välittömästi tuotannon organisoinnin tasolla alkaa näkyväksi nousta kapitalismin luonne ”kaikista maailmanuskonnoista ankarimpana”, kuten Walter Benjamin sitä kuvaasi¹⁷. Kapitalismi on siis yhteiskunnallisen elämän kolonisaationa yhteisöllinen side, alistamisen muoto: kultti, jonka harjoittamisessa jokainen päivä on juhlapäivä. Siksi työtä sen eteen on tehtävä vailla lepoa ja vailla armoa, ilman, että nautinnon lykkäämisestä ja jonkin korkeamman hyväksi tehtävästä työstä voisi edes välillä hengähtää Riot Corporationin kaltaisissa ekstaasin vyöhykkeissä, joilla pääsy rahan ilman henkilökohtaisen moraalisi täydellistä tarkistusta tulee mahdolliseksi.

Mikäli 1990-luvun lopun uuden talouden, työntekijöiden rikastumisen ja vapaan työskentelyn lakkauttivat sen liian suuret kustannukset pääomalle, näyttää yhteisöllinen kontrolli edelleen kyvyttömältä saavuttamaan tavoitettaan hallita elävää työtä ja kenties asettaa meidät väistämättä kapitalismin loppua koskevan kysymyksen eteen. Kuten luovan talouden teoreetikot ovat jatkuvasti oivaltaneet, edellyttää innovaatioiden, siis uusien tuotannon alueiden kehittäminen vapaata yhteistyötä, johon eristetty yksilö ei kykene. Moraalinen yhteisöllisyys ei tätä kuitenkaan ole: siinä lähtökohtana on aina yksilö, yksilön vastuullistaminen kuten kristillisessä kirkossa ja yhteisö (Gemeinschaft) on aina jotain hänelle ulkoista. Yhteisöllinen kontrolli siten itse asiassa sulkee pääsyn yhteiseen älyyn, tekee mahdottomaksi jakamisen ja saarnatessaan asketismia se vie kapitalismilta kyvyn tarjota ”vapauden magiaa”, jonka ansiosta se edelleen kykenee kanavoimaan yhteistyötä arvonlisäyksen piiriin, siis houkuttelemaan työläisiä, joille pääsy rahan näyttäytyy kuitenkin houkuttelevampana kuin patriarkaalinen yhteisöllisyys.

Tästä ongelmasta ovat myös kapitalistisen talouspolitiikan ja yhteiskuntapolitiikan teoreetikot ymmärtääkseni tietoisia ja siksi tuotannon tulevan organisaation sekä yhteisöllisen hallinnan keskeinen kysymys koskee tämän yhteisön luonnetta: olisi luotava sellainen tapa alistaa yhteisöllisesti, joka ikään kuin mahdollistaisi yksilön vapauden mutta kuitenkin alistaisi hänen koko elämänsä yrityksen muodostaman Gemeinschaftin valvontaan. Tämä yhteisö on jonkinlainen sekasikiö valtiollista ja yksityistä, politiikkaa ja taloutta, vapaata, rationaalista yksilöä ja moraalista kontrollia. Jürgen Habermasista ja hänen ”kommunikatiivisen rationaalisuuden” teoriastaan tuntuisikin olevan tulossa jonkinlainen uuden hallinnan poliittinen tiede.

Tällä hetkellä finanssitalouden kriisi tuntuu siis merkitsevän ainoastaan pääoman mahdollisuutta riiston uudelleenorganisointiin, mutta keinoja joilla kapitalismi kykenisi luomaan uuden säätelymuodon, siis uuden kestäväen tuotannon organisoinnin sekä kysynnän luomisen järjestelmän, ei ole näköpiirissä. Konkurssiin ajautuneita kotitalouksia ei ole tuettu, vaikka juuri

¹⁷ Walter Benjamin, ”Kapitalismi uskontona”, suom. Eetu Viren, <http://itsenalistus.wordpress.com>

niiden ongelmat ovatkin kriisin perimmäinen syy. Christian Marazzi huomauttaa, että kriisistä ulos pääsemiseksi olisikin kyettävä luomaan sellaista elvytystä, joka puuttuisi kriisin syihin ja ennakoisi finanssikapitalismin syklistä epävarmuutta (jatkuvia kriisejä)¹⁸. Olisi siis luotava esimerkiksi vastikkeeton perustulo, joka ei ole riippuvaista prekaareista työmarkkinoista vaan kykenisi takaamaan kysyntää niistä riippumatta. Tämä ei kuitenkaan nykyisessä poliittisessa tilanteessa näytä mahdolliselta, sillä kapitalismille tulo, joka on riippumatonta pääomalle alistetusta työstä, näyttäytyy uhkakuvana sen omasta lopusta, työn vapautumisesta. Siksi tien kriisistä ulos voivat raivata ainoastaan elävän työn taistelut, vastarinnan keinot, jotka ovat vastuuttomia, piittaamattomia pääoman eduista. On kieltäydyttävä järkähtämättömästi puhaltamasta yhteiseen hiileen tai keskustelemasta rationaalisesti ja vaadittava helppoa rahaa: merkkeämattomia seteleitä tai luottoa, joka myönnetään ilman ehtoja ja ilman takaisinmaksua. Ne avaavat vapauden tiloja ja antavat työvoimalle itsenäisyyttä sen yhteisöllisen alistamisen ja moraalisen kontrollin sijaan.

¹⁸ Marazzi, *Finanza bruciata*